

ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING NUTQ MADANIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

Tuxtayeva Mehriyo Shavkatovna

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti. O'zbek tili va uni o'qitish metodikasi kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: *Bo'lajak o'qituvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirish zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida samarali tashkil etilishi mumkin. Nutq texnikasining takomillashuvi ta'lim jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu maqolada pedagogik nutq madaniyatini shakllantirishning innovatsion usullari, zamonaviy axborot texnologiyalarining o'rni va interfaol metodlardan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, lingvistik treninglar, audio va video tahlil metodlari hamda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga oid tavsiyalar berilgan.*

Kalit so'zlar: *nutq madaniyati, pedagogik yondashuvlar, o'qituvchi nutqi, interfaol ta'lim, kommunikativ kompetensiya.*

Bo'lajak o'qituvchi o'z nutqini takomillashtirish uchun ta'lim-tarbiya jarayonida doimiy ravishda quyidagi tamoyillarga amal qilishi lozim:

O'zbek adabiy tili me'yorlarini mukammal o'zlashtirish – o'qituvchi o'z nutqida fonetik, leksik va grammatik jihatdan to'g'ri ifodalarni qo'llashi, so'zlarning ma'no va talaffuziga alohida e'tibor berishi zarur.

O'z nutqiy faoliyatini doimiy ravishda nazorat qilish – nutq madaniyati nafaqat bilim, balki o'zini tahlil qilish va tuzatish jarayonidir. O'qituvchi o'z nutqini yozib olib tinglashi, uni baholab, kamchiliklarni aniqlashi muhimdir.

Ifodali nutqni rivojlantirish – pedagogik nutq quruq va monoton bo'lmashligi, balki hissiyotga boy, jonli va ta'sirchan bo'lishi zarur. Buning uchun ohang, pauza va urg'ularni to'g'ri ishlatish lozim.

Nutqiy muloqot qoidalariga amal qilish – o'qituvchi har qanday vaziyatda adabiy nutq qoidalariga rioya qilishga intilishi, muloqot madaniyatini rivojlantirish uchun o'ziga sharoit yaratishi kerak.

O'qituvchilar uchun nutq texnikasini rivojlantirishda an'anaviy yondashuvlardan tashqari, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interaktiv metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi.

1. “Teskari aloqa” metodi

Bu usul o'qituvchining nutqiy xatolarini aniqlash va ularga tuzatish kiritish uchun qo'llaniladi. Masalan, pedagog o'z nutqini yozib olib tinglashi yoki hamkasblari bilan baholash jarayonini tashkil qilishi mumkin.

2. “Dublyaj mashg'ulotlari”

Bu metod orqali o'qituvchilar mashhur notiqqlarning nutqini tinglab, o'z ovozi yozib, tahlil qilishadi. Masalan, taniqli o'zbek notiqqlari yoki xorijiy pedagoglarning chiqishlarini eshitib, ularning ohang va ta'sirchanlik jihatlarini o'rganish mumkin.

3. “Nutqiy Jenga” o'yini

Bu interaktiv o'yin pedagogik nutq rivojiga yordam beradi. O'qituvchilar guruhlariga bo'linib, har bir jenga g'ishtiga pedagogik nutq bilan bog'liq topshiriqlar yoziladi. Masalan: “Qanday qilib auditoriyani jalb qilish mumkin?” yoki “Mantiqiy pauza qachon ishlatiladi?” Ushbu o'yin orqali o'qituvchilar nutqiy muammolarni tahlil qiladi va o'z nutqini mustahkamlash uchun bilimlarini amalda qo'llaydi.

Amaliy tavsiyalar

7. Nutqingizni yozib olib, uni qayta-qayta tinglab, takomillashtirishga harakat qiling.
8. O'z nutqingizga obrazli ta'riflar va badiiy ifodalarni qo'shing.
9. Auditoriyada nutqingizni qanday kayfiyat bilan yetkazishni oldindan rejalashtiring.
10. Nutq texnikasini rivojlantirish uchun notiqlik san'ati bo'yicha treninglarda ishtirok eting.

Shunday qilib, bo'lajak o'qituvchilar nutq madaniyatini oshirish uchun o'z-o'zini nazorat qilish, ifodali nutq malakalarini shakllantirish va zamonaviy metodlardan foydalanishga e'tibor qaratishlari zarur. Bu esa ularning pedagogik faoliyatida samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'qituvchining nutq madaniyatini shakllantirish ko'p jihatdan pedagogik mahorat, lingvistik kompetensiya va zamonaviy yondashuvlarga bog'liq. Nutq madaniyatining rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar fonetik, leksik, sintaktik jihatlariga bo'linib, har biri o'ziga xos o'ringa ega.

1. Nutq madaniyatining asosiy komponentlari tahlili

1.1 Fonetik jihatlar

Nutqiy madaniyatning fonetik tarkibiy qismi o'qituvchining to'g'ri talaffuz, urg'u va intonatsiya me'yorlariga rioya qilishini talab qiladi. O'qituvchining talaffuzi noaniq bo'lsa, bu o'quvchilarning tushunish jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin (G'ulomov, 2020).

1.2 Leksik jihatlar

Lug'at boyligi pedagogik nutqning ta'sirchanligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Qosimov (2019) ta'kidlaganidek, o'qituvchining so'z boyligi qanchalik keng bo'lsa, u o'quvchilar bilan muloqotni shunchalik samarali olib boradi.

1.3 Sintaktik jihatlar

Mantiqiy to'g'ri tuzilgan gaplar nutqning ravonligi va tushunarligini oshiradi. Sodiqova (2021) fikriga ko'ra, pedagogik nutqda qisqa, aniq va ravon gaplardan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

2. Innovatsion yondashuvlarning ta'siri

2.1 Raqamli texnologiyalarning nutq madaniyatiga ta'siri

Zamonaviy texnologiyalar yordamida nutq madaniyatini rivojlantirish pedagogika sohasida dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Plotnikov (2021) ta'kidlaganidek, audio va video tahlil metodlari o'qituvchilarning nutqiy xatolarini aniqlash va tuzatish uchun samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, ovoz yozish texnologiyalaridan foydalanish pedagogga o'z nutqini ob'ektiv baholash va takomillashtirish imkonini beradi.

2.2 Gamifikatsiya va interaktiv metodlar

O'qituvchi nutq madaniyatini rivojlantirish jarayonida interaktiv o'yin metodlaridan ham foydalanishi mumkin. Masalan, "Nutqiy improvizatsiya" o'yini o'qituvchilarga oldindan berilgan mavzuda o'z fikrlarini mantiqiy va ifodali bayon qilishga yordam beradi. Bu metod o'qituvchining so'z boyligini kengaytirish, nutqining ta'sirchanligini oshirish va auditoriya oldida erkin muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi (Karimov, 2022).

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G'ulomov, S. (2020). Nutq madaniyati va uni rivojlantirish yo'llari. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
2. Qosimov, N. (2019). Pedagogik nutq madaniyati. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
3. Sodiqova, M. (2021). O'qituvchining nutq madaniyatini shakllantirish metodlari. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
4. Plotnikov, K. Yu. (2021). Цифровые технологии в совершенствовании речевой техники педагогов. Москва: Просвещение.
5. Karimov, A. (2022). Innovatsion pedagogika: Gamifikatsiya va interaktiv metodlar. Toshkent: Yangi asr avlodi.
6. Vygotsky, L. S. (1986). Thought and Language. Cambridge, MA: MIT Press.